

Биљана Гојковић

КЛЕТВЕНИК

Copyright © Биљана Гојковић, 2020

Translation copyright © 2020 за српско издање, ЛАГУНА



Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

КЛЕТВЕНИК

Прво поглавље

ПОСЛЕДЊИ БЕДЕМ

Почетком 918. године српска кнежевина се први пут у својој историји суочила с поразом од Бугара. Само што је у Рас стигла застрашујућа вест да је српски велики кнез Петар на превару заробљен, бугарска војска је напала. Не чекајући да зима прође, снег престане да пада, а још мање чекајући одговор кнеза Хвалимира и тридесеторице жупана из залеђа, на свој захтев да за српског великог кнеза прихвате његовог клетвеника Павла Брановића, бугарски цар Симеон је наредио напад на Хвосно и Дршковину, које није ни сматрао делом српске кнежевине, већ делом Моравије, која је била под његовом влашћу.

Суочени с његовом војском која роби, пали и убија, житељи две жупе су се дали у бежанију према северу, а мала хвостанско-дршковачка војска је најпре покушала да их заштити, а онда се повукла пред вишеструко јачим непријатељем. У одсуству жупана Дршковине, који је отишао на сабор у Рас, његово седиште град Дрсник, које се уздизало у близини реке Клине, пало је у руке Бугара. Преживели жупљани избегли су на Хвосно, у чијем је

седишту, граду Достиници, започело страшно чекање неумитне судбине. Шта год да одлуче они у Расу, њихово се знало. Ако постану бугарски клетвеници, Хвосно и Дршковина пашће у ропство. Ако се одлуче на рат, највише ће крварити Хвосно и Дршковина и можда поста-ти залог неког будућег мира између Србије и Бугарске. Будући да су њихове једине узданице, хвостански кнез Негослав и српски велики кнез Петар, биле заробљене, можда би и у случају рата били препуштени освајачу као област која је увек била засебна и спорна.

Напустивши горњи град што се као орлово гнездо уздизао на врлетном обронку клисуре у пратњи своје дадиље Дивне, очевог старог слуге Видоја и неколико оружника, хвостанска кнегињица Вишеслава се обрела у доњем граду, који се спуштао јужно ка реци Северној Бистрици и источно ка подграђу смештеном у плодној котлини с обе стране реке. Пролазећи тесним и прљавим снегом прекривеним улицицама, крај камених и дрвених кућа са сламеним крововима прекривеним дебелим наслагама чистог снега, упали су у за зимско доба неуобичајену гужву, чак метеж. Већ данима бежећи пред бугарском војском, већина житеља Хвосна и сви житељи подграђа, што пешке, што на колима, носећи завежљаје и водећи стоку, пристизали су у Достинику тражећи уточиште унутар њених бедема. Пре двадесет година су исто тако бежали пред Бугарима које је предводио српски кнежевић Клонимир, а пре тога пред војскама бугарских канова Бориса, Пресијана и Омуртага. Навикнути да сваких двадесет година беже, читавог живота држали су спремне завежљаје по кућама.

Упркос наговарању своје пратње да се врати у двор, Вишеслава је наставила да се пешке с навученом капуљачом

пробија кроз гужву загледајући се у то мноштво уплашених лица. Страх од бугарског упада на тренутак јој је потиснуо очајање због заробљеног оца. Када је чула за Симеонову превару, у бесу је хтела да лично пође у Рас, али ју је дршковачки жупан убедио да је боље да пође само он. Неколико дана касније је од његовог гласника дознала да су у Расу настале пометња и неслога. Кнез Хвалимир је захтевао да се нападне Призрен, али пошто су се рашка господа успротивила том самоубилачком чину, жупан Љутомир је предложио да се сазове сабор који ће размотрити Симеонов захтев и тиме добије на времену, које им је било потребно да затраже помоћ Ромеја и Угара. Иако убеђен да је одлагање напада погубно, Хвалимир је најзад попустио, па је његов млађи син Бело-Павле пошао Ромејима, а Војислав, син заробљеног врбошког жупана Гојислава, Угрима. Али једва да су одмакли од Раса, а бугарска војска је већ упала у Хвосно. Схвативши да ће помоћ Ромеја и Угара, ако је уопште и добију, стићи прекасно да спасе њене жупе, Вишеслава је послала гласника у Рас с поруком рашкој господи да је последњи бедем некадашње моравске кнежевине заправо први бедем српске државе и да ће, ако он падне, пасти и Рашка, а за њом и цела Србија. Обавештена о бугарском напредовању ка Достиници, осетила је страх, али не толико од опсаде колико од разочарања да им Рас неће притећи у помоћ.

Обузети сопственом пометњом, Хвостанци на улицама најпре је нису опазили, али када су схватили да је то она, лица су им се озарила као да их је на тој хладноћи изненада огрејало сунце. Са сузама у очима су прилазили њеној руци, што је њу потпуно збунило. Никада раније то нису чинили. Такво понашање приписала је страху пред

опасношћу и потреби да их неко заштити. Читав живот провела је безбрижно, без обавеза, а сада је осетила како се на њена плећа сваљује одговорност за те људе. Задојена јуначким песмама и причама, увек се осећала јуначном, а сада је као пробуджена из неког сна осетила страх.

Пробивши се кроз гомилу избеглих сељана, најзад је стигла у подножје доњег града, пред источне градске вратнице, управо у тренутку када је кроз њих ујахао извидник с вешћу да се непријатељска војска приближава. Колону новопристиглих избеглица обузела је паника. У журби да се што пре нађу унутар бедема, упали су уз гурање, гажење и вриску. Стража је покушала да успостави ред.

„Боље да сте пошли у сусрет Бугарима, но што бијете сопствени народ!“, на њихову грубост пожалио се неки старац.

„Да смо пошли у сусрет Бугарима, сви бисмо изгинули!“, одвратио је један стражар. „Ко би онда бранио ово последње уточиште у које сте склонили своје гузице? Колико нас има, дај Боже и да ово одбранимо. Уместо што гунђате, молити Бога да нам стигне помоћ из Раса.“

Пошто је ушао и последњи невољник, стража је затварала сва градска врата. Њихов тресак је препао житеље, који су се наједном осетили заробљено међу зидинама и осуђени на страшно чекање. Нека жена је закукала да јој је неко остао изван бедема.

„Ако до сад није стигао, неће ни стићи“, грубо јој је одвратио стражар. „Зар хоћеш да због једног човека жртвујем оволики народ?“

Опазивши да се народ око ње гурао и смрзавао, Вишеслава се обратила заповеднику страже који је прошао крај ње: „Зашто негде не сместите ове људе?“

„Немамо где!“, нестрпљиво јој је одвратио заповедник, а онда, препознавши је, додао много услужније: „Све је крцато, благородна.“

„Сместите их у двор“, наредила је Вишеслава, па пошто се заповедник изненађено загледао у њу, окренула се својој пратњи: „Један од вас нека остане са мном, а ви остали поведите овај народ у двор.“

Дадиља Дивна се успротивила рекавши да је народа превише и да се она неће вратити у двор без своје штићенице, али јој је Вишеслава упутила тако строг и одлучан поглед да се стара дадиља сва покуњила и помирљиво је одмахнула главом. За седамнаест година, колико је бринула о Вишеслави, много пута се сусрела са челичном, готово мушком вољом хвостанске кнегињице. Углавном је била послушно дете, али када јој је до нечег било много стало, исказивала је неумољиву упорност, која није трпела никакво супротстављање. За такво њено понашање кривила је кнеза Негослава, који јој је након смрти своје супруге и пошто није имао друге деце, превише удовољавао. Али сада, први пут опазивши неку неприконовану строгост и неумољиву одлучност на њеном лицу, на тренутак јој се учинило да сам кнез Негослав стоји испред ње и издаје наређење које мора да се изврши.

Кнежев стари слуга Видоје се без поговора окренуо окупљенима и позвао их да се, пратећи оружнике, полако упуте ка горњем граду. Најпре жене и деца, а за њима и остали. Испративши их погледом, Вишеслава се у пратњи заповедника дворске страже упутила у улазну кулу. На спрату се налазила одаја у којој је затекла градског челника и његове доглавнике надвијене над тлоцртом града на столу. Угледавши је, присутни су се изненадили.

„Благородна!“, изненађено је изустио челник Градимир. „Шта се догодило?“

„Бугарска војска је надомак града.“

„И сваког тренутка ће се појавити, и то овде пред источним вратницама. Не би требало да си овде...“

„Ко предводи бугарску војску?“, Вишеслава се обратила малопре пристиглом извиднику, не обраћајући пажњу на његово упозорење.

„Павле Брановић и двојица бугарских војсковођа.“

„А Симеон?“

„Остао је у Призрену, а можда је већ кренуо у Преслав.“

„Са заробљеницима?“, уплашено је запитала Вишеслава.

Извидник је покуњено климнуо главом. Осећајући да је с одласком кнеза Петра и њеног оца у Преслав нестала сва нада да ће их ослободити, Вишеслава је пребледела.

„Благородна, најбоље би било да се вратиш у двор“, поново јој се обратио градски челник.

„Какве су нам могућности за одбрану?“, Вишеслава се тргла, пришла столу и загледала у тлоцрт града, поново не обраћајући пажњу на његово упозорење.

„У сваком случају смо у предности јер смо заклоњени бедемима који су са северне и западне стране заштићени планинским венцима, а с јужне клисуром“, обавестио ју је челник Градимир. „Непријатељ може лако прегазити реку, али на том тесном простору не може избећи наше поготке. С источне стране нам прети највећа опасност, па сам скоро сву посаду постројио на источни бедем.“

Вишеслава се с озбиљним изразом лица удаљила од стола и пришла је прозору који је гледао према истоку и напуштеном подграђу. Прелазећи погледом преко напуштених кућерака, који су као земунице извиривали из снега, наједном је угледала пламен.

„За име Бога!“

„Наредио сам нашим војницима да спале подграђе да не би послужило непријатељима као бивак“, известио ју је челник придруживши јој се крај прозора.

Иако је одобравала његову одлуку, док је гледала како је пламен, топећи снег, прождирио домове житеља који су их напустили и склонили се иза бедема, Вишеслави су се очи напуниле сузама.

„Изградићемо нове, благородна“, покушао је да је утешу челник.

„Мислиш да ћемо се одбранили?“, упитала је Вишеслава.

„Морам да верујем у то.“

„Али?“

„Али ако су извештаји о бројности њихове војске тачни, нећемо моћи да их држимо на одстојању сувише дуго. Летошњи дој смањило нам је људство и залихе.“

„Али можемо да их задржимо док не стигне помоћ из Раса?“

„Питање је да ли ће стићи.“

„Нимало не сумњам да ће се жупан Дршковине и кнез Хвалимир појавити.“

„Али с колико војника?“

Разговор им је прекинуо улазак стражара, који их је обавестио да је народ видео пожар у подграђу и да је, верујући да је непријатељска војска већ приспела, подивљао. Једни су бежали ка горњем граду да се сакрију, други су кукали за својим кућама, а трећи су се као полудели успентрели на бедем да би боље видели, при чему су гурали стражаре који су покушали да их зауставе. Вишеслава, градски челник Градимир и још неки доглавници пришли су прозору који је гледао на источни бедем. Најпре су зачули галаму, у којој су разабрали

кукање, а онда су опазили гомилу народа који се тискао на стражарској стази. Вишеслава се без речи одмакла од прозора и истрчала је у мало предворје. Сишавши уским завојитим степеницама, изашла је из куле на стражарску стазу источног бедема.

„Људи!“, викнула је, али у општој гужви и граји не само да је нико није приметио и чуо већ су је гурнули према ивици бедема.

На тренутак је погледала према подграђу и опазила огроман пожар. Замисао да смири окупљене изгорела је у њој као кућице у пламену. Призор ју је следио, те је остала укочена на свом месту без јасне свести шта се дешава. Из тог стања тргао ју је заповедник дворске страже који се пробио до ње, извукао је из гомиле и повео натраг у кулу. Сачекавши је у предворју, челник Градимир ју је забринуто посаветовао да се врати у двор. Утучено климнувши главом, таман је кренула ка степеницама, када је наједном осетила вртоглавицу.

„Благородна! Шта ти је? Није ти добро?“, забринуто је изустио челник, па погледао у једног од својих подређених. „Нареди да припреме носиљку за кнегињицу.“

„Не треба“, одмахнула је Вишеслава. „Мало ћу прилећи у једној од одаја на спрату, а онда се вратити у двор како сам и дошла.“

Праћена заповедником дворске страже, убрзо се обрела на спрату. Оставивши га у предворју, ушла је у једну од одаја са скромним војничким намештајем и сручила се на постељу.

Неколико часова касније пренула се и погледала према прозору у сиво небо. Нос јој се испунио мирисом паљевине, а уши неприродном тишином. Устала је и погледала кроз прозор који је гледао на подграђе. Уместо

насеља угледала је црно згариште, које је одударало од белине околног снега. Зурећи у њега, готово је обневидела. Тада је у даљини угледала најпре висока копља са заставама, а онда и непријатељску војску како све више надире прекривајући бело поље под градом, које се најзад зацрнело од њихових тела. Призор ју је следио горе од зимске студени.

Напустивши одају, обрела се у пустом предворју. Завојитим степеницама спустила се у челникову одају, али у њој није затекла никог. Кроз прозор је међу најчорнијим житељима који су остали на бедему угледала челника Градимира, његове доглавнике и заповедника своје страже како стоје у тишини и зуре према истоку, у правцу непријатељске војске. И њих је призор следио да јој је само пара која им је избијала из носева и уста указала да су још живи. Спустивши се на нижи спрат, изашла је на стражарску стазу у тренутку кад се група непријатељских јахача упутила ка источном градском зиду. Погледавши преко отвора на бедему, опазила је да један од њих на туници носи српски грб с крстом и четири оцила. Претпоставила је да је то Павле Брановић и пожелела је да му викне да је недостојан знамена које носи, али ју је стегло у грлу. Убрзо се група јахача приближила бедему и затражила предају града, заузврат нудећи поштеду свих живота у њему. Вишеслава је поново наумила да викне да је живот у ропству безвредан, али ју је предухитрио челник Градимира, који је довикнуо да су Бугари већ показали да се њиховој речи не може веровати, да он не може предати град без одлуке сабора у Расу и да Достиника није последњи бедем моравске кнежевине, већ први бедем српске кнежевине.

„Како желиш...“, одвратио му је глас човека са српским грбом на грудима чија су глава и добар део лица били покривени шлемом. „Ако више волиш да ти сабор у Расу нареди предају, чекај! Али знај да овде неће страдати њихове гузице, већ твоја и ових око тебе!“

„Теши ме што ће и твоја бити на удару!“, довикнуо му је Градимир, успевши да насмеје људе око себе. „Макар ти нећемо олакшати посао. Ни бољем од тебе се нисмо предали.“

Иако му није разазнала лице испод шлема, Вишеслава је осетила гнев свог незнаног рођака, који је бесно окренуо коња и с осталим јахачима се запутио према бугарској војсци праћен прштањем снега под коњским копитима. Пожурила је према Градимиру у жељи да га загрли, али га је уместо тога само тихо запитала шта ће се сада догодити.

„Верујем да ће већ сутра почети да нас гађају“, мрачно је изустио Градимир. „Са собом су довели опсадне справе из Дрсника.“

Вишеслава је погледала преко отвора на бедему и тек тада изнад глава непријатељских војника опазила дрвено-челичне опруге огромних каменобацача. Подсетили су је на дугачке вратове неких звери сличних аждајама из прича, које ће ускоро почети да бљују камен и ватру на њено гнездо.

*

Оштар фијук запарао је ваздух. Од опсадне справе је долетела камена кугла, која је тако снажно ударила о бедем да га је свег затресла. Неки војници су изгубили равнотежу и попадали. Житељи су се уз цику одмакли од бедема. Потрес су осетили и у оближњим кућама, где

се посуђе на полицама затресло, а пепео у огњиштима разлетео. Браниоци су узвратили ударац. Њихова кугла је оборила прве редове опсадника као чуњеве, разливајући њихову крв по снегу. Али са сваким непријатељским ударом наступао је све већи потрес све лабавијих бедема, који су убрзо почели да се крње и прашином и каменим громадама засипају оне на њима и крај њих. Пале су и нове жртве. Војници и добровољци, међу којима се наша и Вишеслава, брзо су прискочили у помоћ пострадалима извлачећи их из рушевина и одвлачећи их у оближње куће на превијање. Одбивши све молбе да се склони, а више не осећајући страх и хладноћу, већ само потребу да буде од користи, Вишеслава се сва ужурбала око рањеника.

Још није била свесна шта је чека. Одбијала је да напусти источни градски зид све док је челник Градимир није уверио да не угрожава само свој живот већ и животе војника на беду. Крећући се стражарском стазом, војници су више бринули о њеној безбедности него о својим задужењима.

Најзад приставши да се повуче, вратила се у двор крцат избеглицама. Уступивши им и своје личне одаје, сместила се у једну скучену одају на четвртом спрату југоисточне куле, чији су прозори гледали ка доњем граду. Тек пред зору је заспала, али ју је неколико часова касније пробудио страشان тресак, сличан грмљавини. Појурила је ка прозору и угледала оно о чему је само слушала приче. Будући високо на брду, на врху куле, јасно је сагледала не само град под собом већ и непријатељски положај.

Подигавши своје каменобацаче на високе дрвене платформе, непријатељски војници су се попут мрава

ужурбано кретали око њих. Читаву ноћ је ослушкивала удаљену лупњаву, али у мраку, у којем су градске бакље и удаљени пламенови у непријатељском биваку само сметали да се разазнају дешавања, није видела ништа. Тек је ујутру сазнала да су опсадници читаву ноћ секли околна стабла и градили платформе. Закључивши да њихови каменобацачи с тог положаја могу да добаце далеко у унутрашњост града, а онда опазивши како његови житељи усплахирено јуре према горњем граду, обузео ју је ужас.

Из слеђености ју је тргао поамни лавез паса, најпре мешанаца из доњег насеља, а онда и ловачких из дворског дворишта. Тада је први пут угледала камену громаду како лети високо као да ће добацити до ње. Нагонски је пала на колена и, тресући се, призвала Бога да је спасе смрти. Неколико тренутака касније поново се зачуо тресак сличан грмљавини, а онда се осетило померање тла као да је земљотрес. Више се није сећала када је подигла главу с пода, али оно што је видела кроз прозор натерало ју је на очајнички плач. Камена громада спљескала је скупину кућица као да су од папира, подигавши огроман облак прашине.

Наредних дана више ниједном није заплакала тако очајнички, силно, грчевито, мада је видела и горе ствари. Жив човек се на све навикне. Први дан опсаде провела је затворена у својој одаји у кули, стрепећи од смрти, али одбивши да сиђе у безбеднији подрум. Под земљом, у мраку не би видела ништа и неизвесност би је убила горе од страха. Оставши на врху куле, не само да је видела све што се догађа већ се и навикла на новонасталу ситуацију. Наредна два дана опсаде је као у помама јурила час на пети спрат куле, где су били смештени стражари,

час по дворишту и двору, где су биле смештене слуге и избеглице. У јурњави и давању упутстава око спавања и исхране налазила је начин да не мисли на страхоту која ју је окруживала, да не мисли на будућност које по свој прилици неће ни бити. Увече је сва измрцварена одлазила у своју одају, одевена се бацала на постељу и као онесвешћена спавала до јутра. Четвртог дана опсаде више није могла да издржи заклоњена на висини и у сигурности горњег града, док се источни бедем крњио, доњи град рушио, нестајао, а војска и житељи, који су тврдоглаво остали у својим домовима да умру са својом имовином, гинули. Тек прошавши кроз насеље крај рушевина и неколико лешева, међу којима је угледала и једну мајку с дететом, и стигавши под источни бедем, који се претворио у крњави зид пун рупа, које су ноћу запушаване даскама и крпама, схватила је колико је горе у двору била заштићена не само телесно већ и душевно.

Наредна два дана провела је у превијалишту. Помажући двојици видара око рањеника, није ни смела, ни имала времена да плаче. Првобитна заглашеност јауцима и урлицима повређених, згађеност од унакажених и обогачених, крвавих руку и одеће, смрада крви, трулежи, мокраће и измета, ишчезле су пред вољом и навиком. Првобитно очајање изазвано сажаљењем према пострадалима претворило се у решеност да помогне, а то је могла само ако осећања подреди делању. Након прве бесане ноћи у превијалишту, дадиљи, која је пошла с њом, тако је позлило да се морала вратити у двор, заповедник дворске страже се на њено одобрење придружио браниоцима на бедему, па је она остала сама међу рањеницима, видарима, неколико жена које су им помагале и неколико војника задужених да пренесе

повређене у превијалиште. Слушајући заповести видара и исповести њихових помоћница, постала је једна од њих. Није ни приметила када је од „благородне“ постала само Вишеслава, пред којом су се слободно опходили као да је читав живот провела с њима. Пријало јој је што је била „равноправна“, а не неко пред ким се устручавало и снебивало. Заједничка мука и труд да се она отклони зближавају људе преко ноћи и чине да се човек не осећа усамљеним у јаду који га је снашао.

Тог шестог дана опсаде, зауставивши крварење једног рањеног војника, таман је започела брисање крвавих руку, када је зачула громогласни поклич који је допирао с бедема. Убрзо је дознала да је изгледа стигла војска из Раса. Није се сетила да се икада тако обрадовала. Дохвативши свој огртач, на брзину га је пребацила преко рамена и изјурила из дугачке приземне зграде у двориште пуно војника. Опазила је да их је већ доста на бедему, загледаних преко њега у даљину, а да многи хрле степеницама горе да својим очима виде и узвицима поздраве оне што су им долазили у помоћ. Сем комешања на стражарској стази, није разабрала ниједан уобичајени звук опсаде, ни тресак, ни ломљаву, ни шкрипу каменобацача. Чак јој се та тишина учинила необична. Попевши се каменим степеницама на бедем, прогурала се између војника до челника Градимира и погледала кроз отвор у зиду. У првом тренутку није опазила ништа, сем бугарског бивака и нешто лешева у снегу, а онда је у даљини угледала како из правца североистока, прилазећи непријатељу с леђа, под заставама травуњанског кнеза и дршковачког жупана наилази војска која им се, иако малобројна, учинила огромна и спасоносна. Бедемом се заорио громогласан поклич.

„Нема рашких и прекодринских жупана“, одмах је приметила Вишеслава.

Пажњу јој је привукло комешање у непријатељским редовима, који су се сада усредсредили на придошле. Вешто наскочивши на коње, Бугари су почели да се групишу и њихова војска је брзо заузела став за бој на отвореном. Сусрет две војске догодио се на левој обали Северне Бистрице, и пре него што су се бугарски ратници на десној обали пребацили преко реке. Вишеслава се уплашено загледала у две гомиле које су се у бесном трку залетеле једна према другој. Пред њиховим сударом је грчевито зажмурила. Тргао ју је заглушујући звук борбе. Отворила је очи и угледала дотад невиђен призор. Ту, пред њеним очима, и то тако близу да јој се учинило да разазнаје поједина лица, водила се крвава битка, док су она и остали на бедему стајали и посматрали је као гледаоци представу.

„Зар им нећемо помоћи?“, очајно је запитала.

„Отворимо ли вратнице, непријатељска позадина уда риће на нас, а онда покуљати у град“, објаснио јој је челник града, и сам очајан, показавши јој део бугарских снага који је до малопре чинио прву борбену линију, а сада се нашао у позадини, у стању мировања, спреман да начини живи зид уколико се српска војска пробије до њих.

Поражена чињеницом да могу само немоћно да посматрају страдање своје браће и једине узданице, Вишеслава се поново загледала у битку. Убрзо, навикавши очи на крвави призор и понесена навијањем и бодрењем војника око себе, и сама је почела грозничаво да прати битку и навија.

„Напред наши! Побијте пасје синове! Побијте проклету копилад!“, заорило се са бедема.

Вишеслави се у почетку учинило да српска војска савладава бугарску, али опазивши да се на једног савладаног непријатеља појављују још два нова у јуришу, зазебло ју је око срца. Ускоро се њена зебња претворила у очајање. Угледала је када су бугарски војници проболи дршковачког жупана и опколили травуњанског кнеза. Бедемом се заорио очајан крик. Битка је почела да јењава у корист непријатеља. Све више Срба је лежало у од крви црвеном снегу, а све их је мање било на ногама и коњима. Опазила је да се кнез Хвалимир још увек лавовски бори као да му од одбране Достинике зависи све у животу. Није ни слутила да му је снагу давао гнев због једног много већег пораза који је доживео у Расу. Рашки и прекодрински жупани су се између њега, који је читав свој живот провео с њима и био одан српској кнежевини, и Павла Брановића, који је одрастао у туђини и довео туђине да је разарају, определили за овог другог. Чак су одбили и да пођу с њим у одбрану Достинике да се не би замерили оном кога су одабрали. Иако свестан да са шачицом Травуњана и Хвостанаца креће на много већу силу, без двоумљења је ушао у окршај као човек који је већ поражен неслогом и издајом и који више није имао шта да изгуби, сем своје части.

Његово рањавање поново је измамило очајан крик из стотина грла на бедему. У последњем тренутку га је син Чучимир, одбивши нападаче, извукао из обруча и натерао на повлачење. Посматрајући како њихова разбијена и раштркана помоћ бежи, Хвостанци на бедему само што нису заридали углас. Срећу што се травуњански кнез извукао и бол због оних који нису потисла је чињеница да су остали препуштени сами себи.

Убрзо су на попришту остали само жртве обе стране и бугарски војници који су одвлачили своје пострададе. Немоћни да помогну својим рањенима и покопају погинуле, Срби на бедему су као покисли гледали како непријатељи докрајчују и снегом затрпавају њихове страдалнике. Ускоро им је мрак прекрио видик. Само их је још ноћ делила од потпуне пропасти. Челник града их је наређењем да се запале бакље и запуше рупе у бедему отргао од црних мисли и раздрмао из слеђености. Иако је знао да је узалуд, ипак је спремао одбрану, више да војсци улије наду и храброст.

У тој гужви и помрчини изгубио је из вида Вишеславу, која је сва сломљена, више од оног што је видела и разочарања што су их остали жупани оставили на цедилу него од телесног умора, посрћући кренула улицама. Умрљану крвљу рањених и посуту прашином рушевина, нико је није препознао. У опседнутом граду обузетом страхом, нико није ни обратио пажњу на њу. Непримећена је ушла у задужбину своје прабаке и имењакиње, цркву посвећену Успењу Богородице, пуну жена и деце који су се молили. Прошавши надгробне плоче своје мајке, бабе и деде по оцу и прадеде, који је некад био кнез читаве Моравске, застала је крај надгробне плоче прабаке Маре Вишеславе. По ко зна који пут почела је да чита натпис на њој.

„ПРЕСТАВИ СЕ МАРА, ЗВАНА ВИШЕСЛАВА,
КЋИ ВЕЛИКОГ ЖУПАНА НЕГОСЛАВА, БОР-
НАЈЕВОГ СИНА, СТАНИМИРОВИЋА, СВЕТО-
РОДНОГ КРАЉА СВИХ СРБА ПАВЛУША ОД
ГРАДА СРБИЦЕ, А СУПРУЖНИЦА ВЕЛИКОГ
КНЕЗА ХВОСТАНСКОГ.“

А онда су јој се очи напуниле сузама. Срушила се на колена и горко заплакала.

*

Постепено гашење бакљи и ватри непријатељског бивака, које су својим мноштвом указивале на величину бугарске војске, није донело олакшање људима у опседнутом граду. Мрак, у ком ништа нису видели, донео је још већу тескобу. Мноштво људи међу бедемима се примирило, али није уснило, ишчекујући дан и смрт.

У првим јутарњим часовима зарезела је хладноћа, од које се ледио дах. Још по мраку на бедемима су опазили померање у непријатељским редовима. Наједном је букнуо пламен и осветлио небо као да је дан. Као змај што бљује ватру, опсадна справа је издацила велику ужарену лопту. На беду су се с ужасом загледали у њу. Летећа буктиња је пала под зидине у снег и уз цврчање се угасила. Долетела је још једна. Немоћни да било шта учине, браниоци су се очајно загледали у њен лет изнад својих глава. Летећа буктиња је пала на хрпу снега, али је један пламичак дохватио оближњи сламени кров. Букнуо је пожар. Тихе бедеме и улице је захватила граја. Сви су појурили да гасе ватру.

Тада су под бледоплавом светлошћу свитања на беду разазнали тамне обресе непријатељских војника који су јуришали ка њима вукући овна за разбијање врата, као и високе опсадне куле, скеле, лестве и ужад с кукама за пентрање на зидине. Зачуо се звук за узбуну. Као јато скакаваца опсадници су наскочили на бедем и почели да се пентрају, пузе, гамижу. Одозго су их засули камењем, стрелама и врелом смолом. Зачули су се први

крици, а затим и покличи. Док су једни падали, други су надирали. Убрзо су се опсадне куле толико приближиле да су њихови покретни мостови уз тресак пали на ивицу бедема. Подигле су се и прве скеле и лестве и зачули се први удари овна на вратницама. Браниоци су успели да одбију први напад, стрелама и мачевима спречивши бугарске војнике да пређу покретне мостове и ускоче на бедем, одгурнувши справе за пентрање и ошуривши разбијаче врата, али брзо је уследио и други напад, па онда трећи, четврти... Затим је наступила борба прса у прса.

Са сванућем браниоци су добили појачање. У битку су улетели обични људи, који су претходни дан провели дрхтећи по својим кућама и склоништима. Дошли су и они једва способни за борбу, старци, жене и голобради момчићи носећи разно оружје и оруђе. Настала је беспощедна туча моћне бугарске војске с малобројном достиничком посадом и борби невичним житељима. Ваздух се испунио звекетом оружја и урликом људи, а простор гомилом тела која се гурају, падају, ударају, хватају за гуше, секу и пробадају.

Изненада је однекуд долетела стрела која се забола у једног нападача, а затим и друга, трећа, покосивши их још неколико. Сви су погледали у правцу одакле су долетеле неочекиване стреле и на крову оближње куће угледали су стрелца у ратној опреми кнеза Негослава. На глави му је био шлем са спуштеним визиром украшен белим и црвеним перима. Преко тешке углачане дрње му је била црвена туника с грбом моравске кнежевине, на чијем је средишњем црвеном пољу био исликан бели крст, а на крајњим белим пољима по једна црвена перуника. О појасу му је био мач, а на леђима тоболац

са стрелама. Опште запрепашћење житеља брзо је прерасло у нову наду и снагу за борбу.

Таман им се учинило да ће одбити напад, кад су опазили да вратнице попуштају под упорним ударцима овна. Неколико десетина најснажнијих достиничких бораца је својим телима подупрло врата. Стиснувши зубе, упрли сву своју снагу. Лица им је облио зној као усред летње жеге. Са сваким ударцем овна осетили би да врата све више попуштају. Зачули су крцкање дрвета. Велика реза се поломила, а врата нагло отворила и готово их спљескала. Унутра је покуљала непријатељска војска, која је, секући све пред собом, натерала браниоце у бег према унутрашњости града.

Борећи се близу проваљених вратница, Часлав је опазео стреле које су невероватно прецизно погађале његове саборце. Једна је умало погодила и њега. Осврнуо се и на крову оближње куће угледао стрелца који је поново нанишанио. Опазио је да је нациљао Павла. Дозивајући га, покушао је да га упозори, али су се његови повици утопили у општу буку. У последњем тренутку му је притрчао и заклонио га својим штитом, о који се одапета стрела одбила. Тек тада је Павле обратио пажњу на њега и схватио шта се догодило. На тренутак збуњен његовим поступком, упутио му је кратак захвалан поглед, а онда је наставио да се бори. Решен да се дочепа непознатог стрелца, Часлав је појурио ка кући. Ногом разваливши врата, с исуканим мачем утрчао је у полумрачну просторију пуну шћућурених жена и деце, који су се, угледавши непријатељског војника с крвавим сечивом, још више сабили и задрхтали као покисли врапци. Часлав је на једном застао питајући се шта то чини. Као разбојник је

упао у туђу кућу и потегао оружје на нејач. На тренутак га је обузео стид.

Тада је на дрвеним степеницама, које су водиле у поткровље, угледао стрелца, који се брзо окренуо и појурио натраг. Заборавивши на стид, потрчао је за њим и сустигао га у поткровљу. Укрстили су мачеве. По начину борбе и узмицању, закључио је да је противник млађи и неискуснији од њега. Иако му је лице било покривено визиром, по покретима је осетио да је уплашен. Једним снажним замахом издио му је мач из руку, а онда свој уперо у његова прса.

„Не бараташ мачем ни приближно добро као луком“, подругљиво му се обратио. „Лакше ти је убијати из заседе него се борити прса у прса.“

Стрелац није одговорио.

„Скини тај шлем да ти видим лице!“, заповедио је Часлав.

Стрелац се није померио. Часлав му је грубо стргао шлем. Чупава пламена коса просула се по стрелчевим раменима. Часлав је претрнуо јер је пред собом угледао женско лице.

„Шта радиш ти овде?“, запрепашћено је запитао.

„Браним свој праг!“, пркосно је одговорила Вишеслава. „А шта ти радиш овде, Бугарине?“

„Ово је твоја кућа?“

„Цела Достиника је моја кућа! И цело Хвосно је моја кућа! И цела Моравија је некад била моја кућа док ми је разбојници попут тебе нису отели!“

„Ко си ти?“

„Не представљам се нижима од себе“, презриво му је добацила Вишеслава.

„Онда ћеш се представити вишима!“ , увређено јој је запретио Часлав, па је грубо шчепао за надлактицу и насилно извукао из куће.

Најпре зачувши тресак и јауке који су одзвањали по читавом граду, Вишеслава се пренеражено загледала око себе. На све стране је угледала одваљено камење, разваљене даске, разбацане предмете и отпад, мртва тела која су лежала у снегу нагризеном крвљу, бугарске војнике који су проваљивали у куће, износили драгоцености из њих и махнито вукли и ударали заробљене житеље који су запомагали и покушавали да побегну. Међу мртвима је угледала челника Градимира и свог заповедника дворске страже. Поглед јој се зауставио на једном бугарском војнику који се устремио на неку жену. Препознала ју је. Знала ју је из превијалишта. Неочекиваном снагом се отргла Чаславу и појурила, а онда се још већом снагом бацила на леђа насилника.

„Проклета кукавице!“ , бесно је заурлала ударајући га песницама и ногама. „Склони се од ње!“

Згрануто зурећи у њу, Часлав се нашао затечен скоро једнако као војник којег је напала. Дошавши себи, насилник је замахнуо руком и тако јако ударио Вишеславу по лицу да се она стропоштала на тло, а из носа јој је потекла крв. Видевши жену у мушкој одећи, на тренутак се збунио, а онда се похотно накезио и насрнуо на њу.

„Да се ниси усудио!“ , зачуо је претњу осетивши врх мача на свом врату.

Осврнуо се и угледао Часлава. Препознавши га, најпре се збунио, а онда, угледавши бес у његовим очима, устукнуо.

„Сама је тражила... Насрнула на мене...“ , покушао је да се оправда. „Нисам знао да је заузета.“

„Губи се!“, бесно је процедио Часлав, поцрвеневши не толико због његовог мишљења да је црвенокосу узео за себе колико због његовог дрског погледа, на шта је војник, повлачећи гаће, отетурао даље.

Часлав је пришао Вишеслави у намери да јој помогне да устане, али га је она одбила презривим погледом. Сама уставши, осврнула се око себе, али је опазила да је жена коју је заштитила нестала. Биће да се толико уплашила да је побегла. Чаславова рука на њеној надлактици ју је подсетила да је заробљеник.

Повео ју је до петорице заповедника напада на Достинику који су, седећи на коњима, терали своју војску ка горњем граду. Павле Брановић, скопско-призренски намесник Теодор Сигрица, средачки намесник Мармај и њихови војни заповедници Воклије и Умар изненађено су се загледали у чупаву и прљаву девојку у мушкој одећи.

„Већ смо помислили да си погинуо, а ти пожурιο приграбити плен за себе“, шаљиво је приметио Павле. „Имаш чудан укус.“

„Она је стрелац који нас је гађао с крова“, поново поцрвеневши, намргођено је одвратио Часлав.

Војсковође су се тек тада изненађено загледале у девојку, која им је узвратила погледом пуним презира.

„Како се зовеш?“, изненађено је запитао Павле.

„Ти си непозван упао у моју кућу и ред је да се ти мени представиш, ако уопште знаш шта је ред“, презриво је одбрусила Вишеслава.

„Ја сам Павле Брановић, законити господар свега овога!“, охоло је одвратио Павле, најпре поцрвеневши због њене дрскости.

Вишеслава се тргла. Значи, то је тај рођак.

„Нашој прабаки Мари Вишеслави било би боље да је удавила своју старију кћи но што ју је удала за Мутимира, лош изданак Властимирове гране, јер је с њим изродила још горе изданке“, приметила је Вишеслава.

„Ако сам добро разумео, ти тврдиш да си праунука Маре Вишеславе и моја рођака?“, изненађено је запитао Павле.

„Поносим се што сам њена праунука, али се стидим што сам твоја рођака, јер ти си најгори од свих Мутимировића.“

„Превише си дрска за једну женску главу, и то поражену женску главу. Али верујем да ће те тамница начинити кротком како и доликује твом полу и положају“, расправу је завршио Павле, па наредио да се Вишеслава заточи у градску тамницу.

„Павле, стани!“, изненада се умешао Часлав.

„Кад може убијати као мушко, може и тамновати као мушко“, одбио је Павле Чаславово негодовање.

„Изгледа да су и Бугари самилоснији од тебе, изроде“, умешала се Вишеслава. „Али свеједно бих одбила њихову заштиту.“

„Није он никакав Бугарин“, злурадо ју је известио Павле. „И он је изрод јер је Клонимиров син.“

Вишеслава се тако запрепашћено загледала у Часлава да је њему било непријатно. Њено укочено зурење у њега прекинули су бугарски војници који су је, по Павловом наређењу, спровели у североисточну градску кулу, у којој је била тамница.